

Küresel dü-
zenin ürkütücü
monotonluğuna
karşın, insanı
ürkütecek cins-
ten olayların
gerçekleşme
şansı her za-
man vardır. Bu
durumun en
güzel metafo-
ru, hiçbir şeyin
olup bitmeye-
ceğini kaydet-
mek amacıyla
kameranı

2001 Eylül ayı
boyunca Man-
hattan yarım
adasının kar-
şısına yerleş-
tiren şu video
sanatçısıdır.
Hiçbir şeyin
olup bitmeye-
ceğine inandığı
bir sırada İkiz
Kuleler ile bir-
likte sıradanlı-
ğın da darma-
duman oluşuna
tanık olmuştur.

EYLÜL

TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜN ANALİZİ: 2001-2011

ED. ABDURRAHMAN BABACAN

Noam Chomsky | Richard Falk | Talal Asad
Bobby Salman Sayyid | E. Fuat Keyman | Mete Çubukçu
Nuh Yılmaz | Ferhat Kentel | Abdurrahman Babacan

10 Yıl Sonra 11 Eylül: Dünya Siyasetinde Siyasal Temsil Krizi

NUH YILMAZ

*“...gülünç bir ölümle öldü deniyor max stirner için;
çünkü mahvına sebep nihayet bir sinektir.”*
İsmet Özel

11 Eylül 2001 dünya tarihine dönüm noktası olarak geçti. Bu tarihle birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu olarak kurulan ve Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra tek kutuplu hale gelen dünya düzeni çözülmeye başladı. Dünya sahnesine çıkışının ardından 2. Dünya Savaşı'nı kazanarak SSCB ile birlikte yeni bir dünya düzeni kuran ABD, SSCB'nin dağılmasının ardından bu düzeni tek kutuplu bir yapıya geçirmeye çalıştı. Soğuk Savaş'ın ardından ilk önce George Herbert Bush'un Körfez Savaşı'nı müteakip kullandığı Yeni Dünya Düzeni ifadesi, ardından gündeme gelen Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışması ve Francis Fukuyama'nın Tarih'in Sonu tezleri hep bu tek kutuplu yeni düzenini tahkim etme çabalarıydı. 11 Eylül tarihi tüm bu tahkim çabalarını boşa çıkararak bir tarih olarak kayda geçti. Çünkü yeni dünya düzeninde de öncekilerde olduğu gibi, Müslümanlar'ın siyasi temsili kendisine yer bulamamıştı. 11 Eylül tarihini müteakiben 10 yıl içerisinde dünya, tek kutuplu dünya düzenininin

imkânsızlığını görerek, iktidarın paylaşıldığı yeni bir dünyaya doğru gidişatın başlangıcına sahne oldu. 11 Eylül tarihi gerek görsel etkisi, gerek meydan okuma gücüyle basit bir şiddet eylemi olmanın ötesine geçerek dünya düzeninin yeniden şekillenmesine yol açan kilit bir olaya dönüştü. Şimdi 11 Eylül'den 10 yıl sonra 11 Eylül'ün etkisinin tartışıldığı dünyada, 11 Eylül'ü hazırlayan siyasal temsil krizi çözülebilecek mi?

11 Eylül'ün Yapısal Mahiyeti

11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki İkiz Kuleler'e ve Washington'daki Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a yapılan saldırılarla birlikte dünya tarihinde yeni bir sayfa açıldı. 11 Eylül saldırılarının dünyaya etkisi, ölçülebilen sonuçlarının çok çok ötesinde oldu. Bu saldırı sonrasında tarih yeniden yazıldı; dünyada güç dengeleri yeniden hesaplandı; dünya düzeninin ağırlık merkezi yerinden oynadı; terör, İslam, güvenlik, aşırılık, fundamentalizm gibi kavramlar yeniden tanımlandı; strateji, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi gibi bilgi alanları 11 Eylül'ü referans almadan hiçbir şey yazamaz hale geldi; güvenlik çalışmaları, terörizm araştırmaları gibi yeni bilgi alanları inşa edildi; sosyoloji, antropoloji, ilahiyat gibi bilgi alanları yeniden ve daha işlevsel olarak iktidarın kullanımına daha elverişli bir şekilde yeniden tanımlandı, gündelik yaşamda güvenlik ve seyahat özgürlüğü kavramları tamamen değişti; yeni ordu birimleri kuruldu; askeri stratejiler, silah ve istihbarat alanlarında patlama yaşandı, ülkeler işgal edildi; Guantanamo Cezaevi ve gizli hapisanelerle birlikte hukuk ve insan hakları tartışmaları yeniden ele alındı; haritalar değişti; birçok ülkede iktidarlar değişti. Özetle 11 Eylül'den sonra, gerçekten de hiçbir şey eskisi olmadı.

Bu nedenle 11 Eylül'e sıradan bir tarih ya da önemsiz bir olay gibi bakmak yanıltıcı olur. Daha geniş bir perspektifle 11 Eylül'e bakıldığında, bu tarihin dünya düzenindeki siyasi temsil sorununun patolojik bir patlama noktası olarak kayda geçtiğini söylemek mümkündür. Kendisini yıllardır dayatan bu siyasi

temsil krizine kulak tıkayan dünya düzenine yılların birikimi ile verilmiş sert ve aşırı; beraberinde, yıllardır görünmez kılınmaya tepki olarak kendisini zorla ve önlenemez şekilde görünür kılan bir cevaptı.

Bu nedenle 11 Eylül saldırılarının *temaşa değeri* sıradan bir gösterinin ötesinde anlamlıdır. Bu temaşa boyutu kazai ya da rastgele değil, siyasi temsil sorununa verilmeyen cevabı gündeme getirmenin tek yolunun böyle bir görsellik ve görkemle olacağı tespitinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 11 Eylül'ün sansasyonel etkisi bir yanıyla da bu temaşa ve gösteri iradesinin son derece güçlü bir siyasi intikam hissi ile iç içe geçmesinden kaynaklanıyordu.

Oysa 11 Eylül'ü hazırlayan yapısal faktörler çok daha derinde, dünya sisteminin kuruluş ve işleyiş mekanizmalarında ve buradaki temsil sorununda yatıyordu. Bu açıdan 11 Eylül bir yanıyla bu dünya düzeninde siyasal temsil sorunundan kaynaklanan bir gelişme olsa da, paradoksal bir şekilde 11 Eylül, dünya sisteminin asıl sorunlarını görünmez kılmak için son derece başarılı bir şekilde kullanılmıştır. 11 Eylül'ün temaşa değeri, hadisenin salt bir çılgınlık olarak kodlanmasını kolaylaştırmış, bunun üzerinden son 10 yılda birçok gayri kanuni gelişme meşrulaştırılarak, siyasal temsil sorunu başarılı bir şekilde gizlenmiştir.

Ancak tam da bu noktada söylemselliği aşan salt şiddetin yarattığı etki, ABD için geriye gidişin başlangıcını oluşturdu. Olayın temaşa gücü karşısında aynı şiddette karşılık vermek arzusuna gem vuramayan ABD, kendi meşruiyetini oluşturan dünya düzeninin de tüm mekanizmalarını yok ederek, tam anlamıyla kendi kendisinin sonunu hazırlamıştır. Bu yönüyle 11 Eylül bir açıdan da kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet olarak edimsel bir eylem halini almıştır.

11 Eylül'le ilgili tartışmalarda, tüm yukarıda saydığımız gelişmelere rağmen halen 11 Eylül'ü bir dönüm noktası olarak kabul etmeme eğilimine sahip olanlardan bahsedilebilir. Bu tür yakla-

şımlardaki en önemli sorun dönüm noktasını mutlak bir kopuşun başladığı; ya da her şeyin yoktan var edildiği bir an olarak görme arzusundan kaynaklanmaktadır. Mutlakçı yaklaşımların bu toptancılığı, sorun tek tek ele alındığında makul gibi görünse de, hem tarih yazımını hem de dönemeleştirme ve kavramsallaştırmayı imkânsızlaştıran bir metodik ampirizme yol açmaktadır. Tarihi insan zihni için anlaşılır kılmak, makul ve üzerine düşünlü olabilir ve konuşulabilir bir bilgi nesnesi haline getirebilmek için kopuşları, kökenleri, dönüşümleri tespit etmek; bunlar üzerinden tartışmayı sürdürmek metodolojik bir zorunluluktur. Bir başka deyişle tarihi, bir disiplin olarak mümkün kılan da vakanüvislikten farkının ortaya çıktığı bizzat bu yaklaşımdır. Bu açıdan, tarihte belli dönüm noktaları tespit etmek önemlidir. Köken olmayan köken şeklinde tanımlanabilecek bu tür tespitler, dönemeleştirme yapabilmek için önemlidir. Tarihe böyle baktığımız anda ise, 11 Eylül tüm dünyayı doğrudan ya da dolaylı şekilde etkileyen, yüzyılın en önemli bir kaç olayından biridir. 11 Eylül tarihi herşeyin başladığı bir mutlak tarih değil, bir yöne gidişin bu müdahale ile yönünü değiştirip, çatallaştırdığı bir tarihtir. Bu yanıyla da 11 Eylül'ü, örneğin, siyasal temsil sorununun ortaya çıktığı değil; zaten var olan siyasal temsil sorununun mahiyet değiştirip, çoğullaştığı, bir anda birçok müdahaleye maruz kaldığı bir an olarak düşünmek gerekir. Peki o halde bu siyasal temsil sorunu nedir ve neden 11 Eylül'le birlikte farklı bir mahiyet kazanmıştır? Bu soruya verilecek cevap, 11 Eylül'ü mümkün kılan siyasal koşullara ve yapısal faktörlere değinmeyi; ve bu sorunun bu müdahale ile nasıl bir hal aldığını da izah etmeyi gerektirmektedir.

11 Eylül ve Siyasal Temsil Krizi

11 Eylül saldırısı, 2001 yılında dünya düzenine içkin; ancak açıkça tartışılmayan siyasal temsil sorununa verilmiş patolojik bir cevaptır. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra dünya siyasetine damga vuramayan, siyasal özne olarak bu sü-

rece katılmayan, oluşumuna katkı sağlayamadığı, ancak mağduru olduğu düzen karşısında çaresiz kalan Müslüman öznelliğinin ciddi bir siyasal temsil sorunu yaşadığı açık. Ulus devletler dünyasından, bu siyasal temsil krizini gündemine alan Pakistan, İran, Malezya ve hatta Suudi Arabistan gibi ülkeler ne siyasi temsil krizini çözebilmişler ne de bu krizin mağduru olan kitleleri rahatlatabilecek tedbirler alabilmişlerdir. 11 Eylül saldırısı, ulus devletler sisteminde bu siyasal temsil sorununu çözemeyen ulus devletlere tepkiyle ortaya çıkmış ve bu misyonu devletlerin şiddet kullanma tekeli ile birlikte kendi üzerine almış bir grubun, bireysel şiddetle sorunu çözmeye çalışma çabasının adıdır. Tam da bu nedenle 11 Eylül saldırısı meşru bir siyasal temsil talebinin patolojik bir tezahürüdür. Tepkinin patolojik olması tüm süreci radikal bir şekilde değiştirmesini engellememiştir. Bu nedenle, bu siyasal temsil sorunu çözülmeden 11 Eylül'ü ortadan kaldıran sebepler ortadan kalkmayacağından, normalleşmenin gerçekleşmesi de pek mümkün olmayacaktır. Peki bu temsil sorununun mahiyeti nedir?

Ünlü Amerikalı tarihçi Marshall Hodgson, bir makalesinde, 16. yüzyılda dünyaya Mars'tan bir ziyaretçi gelse, bu ziyaretçinin dünyanın tamamının Müslüman olduğunu düşünebileceğini yazar.¹ Zira o dönemde eski kıta nüfusunun onda dokuzu Kazan steplerinden Doğu Afrika'ya, Orta Asya'da Hint Okyanusu'na, Müslümanlar tarafından yönetilen devletlerin tebaası olarak yaşıyordu. Bu tür bir dünya sahnesinden 20. yüzyıl başlarındaki duruma gelindiğinde ise, Müslüman nüfusun bir kaç küçük istisna dışında neredeyse tamamı gayrimüslim yöneticilerin hâkim olduğu devlet yapılarının tebaası olarak yaşar hale geldi. 20. yüzyıla gelinceye kadar, Müslümanlar'ın siyasal temsili ciddi yaralar almasına rağmen, Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı, dünyadaki sair Müslüman nüfusun yaşadığı yerlerde de sembolik bir güvence, bir güvenlik şemsiyesi olma özelliğini korumaya devam etti.

1 Marshall Hodgson, "The Role of Islam in World History" Ed. Edmund Burke III *Rethinking World History: Essays on Europe, Islam and World History*. Cambridge UP, 1993. Sayfa 97.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte dünyada Müslüman siyasi özneliğin en büyük bağımsız siyasi temsil gücü olan Osmanlı İmparatorluğu tarihe karıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nu müteakiben, sömürgecilik dönemi ile birlikte bu siyasi temsil boşluğunu doldurabilecek herhangi bir siyasi özne dünya siyaset sahnesinde kendisine yer bulamadı. İki dünya savaşı arası dönemde İslam dünyası değil siyasi öznellik, siyasi temsil talebinde bulunmak ya da dünya siyasetinde söz sahibi olmak; bağımsızlığını kazanma noktasında bile ciddi sorunlar yaşadı. Bu nedenle iki dünya savaşı arasını siyasal temsil açısından kayıp yıllar olarak görmek yanlış olmaz.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Orta Doğu'da manda ve sömürge yönetimleri kuran İngiltere ve Fransa, siyasi temsili imkânsız hale getirecek tedbirler de almayı ihmal etmeyerek, meseleyi yapısal bir kriz haline getirmeye çalıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz ve Fransız manda yönetimlerinin yerini, "sömürgeciliğe son verme" başlığı altında monarşiler ve Baasçı rejimler almaya başlayıp, mevcut yapı ABD tarafından çözülmeye uğrasa da, bu değişiklik Müslümanlar'ın siyasi temsil sorununu çözmeye yetmedi. Aynı dönemde ABD'nin etkisinin orantısız bir şekilde artmasının ardından Orta Doğu'da siyaset sahnesine dâhil olan dünyanın diğer büyük hegemonu SSCB, büyük oranda İsrail üzerinden yürütülen siyasi dengelerle kendine yer bulmaya çalışıyordu. Suriye, Irak, Mısır, Libya gibi Fransa'nın çekilerek, yerine Baasçı rejimleri bıraktığı ülkelerde ABD-İsrail karşıtı bir denge oluşturmaya çalışan SSCB'nin varlığı, bu ülkelerde Türkiye'deki Kemalizm tecrübesine benzer laik-ulusalcı-Baasçı yönetimlere kapı araladı.² Orta Doğu'nun İngilizler'in hâkimiyetindeki bölgelerinde kurulan devletleri ise monarşiyle yoluna devam ettiler.

Her ne kadar Fransız etkisindeki bölgeler, ABD-İsrail karşıtı olarak bilinen, SSCB'ye yakın, Batı hegemonyasına direnen, monarşi karşıtı, üçüncü dünya milliyetçisi, laik ve otoriter bir

2 Bobby S. Sayyid., 2000, *Fundamentalizm Korkusu: Avrupamerkezcilik ve İslamcılığın Doğuşu*, çev. Ebubekir Ceylan, Nuh Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları.

modelle üçüncü dünyacı ve bağımsızlıkçı bir karakterle gündeme gelmiş olsa da, bu yapılar bölgeye has, bölgenin dinamiklerinden beslenen bir siyasal temsil oluşturmayı başaramadılar. Bu nedenle de Baasçı yapılar Orta Doğu'da yalnızca, Soğuk Savaş'ın üzerinden yürüdüğü paralel alanlardan birisi olmaktan öteye geçemedi.

Baasçılığın bağımsızlıkçı çizgisini alıp, bu çizgi üzerine, bölgenin dinamiklerini de katarak, İslam'a dayanan bir yapı oluşturmaya çalışan İslamcı hareketlerin öne çıkması tam da bu döneme denk gelir. Sömürge karşıtı direniş hareketleri şeklinde İslam'dan beslenen siyasi hareketler olarak ortaya çıkan; ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası Baasçılığın siyasi krizine karşı en önemli alternatif olarak ortaya çıkan İslamcılık bölgede mutlak anlamda iktidar alanı bulmakta zorlansa da, Baasçılığın etnik sınırlarını aşarak daha evrensel bir siyasi yaklaşımı üretmede görece başarı kazandı. Ancak bu dönemde İslamcı hareketlerin şiddetle bastırılması, gerçek iktidar alanı bulamaması, bunun neticesinde radikalleşip gerçek siyasi alternatiflerden uzaklaşması, İslamcılığın ciddi bir siyaset alternatifi olmasını engelledi.

“Siyasal Özne”lik Sorunu

Eğer Orta Doğu'da siyasal temsilin tarihi yazılacaksa bunun ulus devlet olarak en önemli örneği Pakistan; siyasallaşma ve siyasi hareket olma anlamında ise İslam Devrimi üzerinden İran'dır. Müslümanlar'ın, Hinduizm hâkimiyetindeki Hint yönetimi altında siyasal temsillerinin sağlanamayacağı tespiti ile oluşan Pakistan tecrübesi, Hint Kitası'nın siyasal temsil sorununun merkeze alındığı en doğrudan örneğidir. Farklı etnik ve dil gruplarının İslam ortak paydasında birleşerek oluşan bir muhacir-ulus devlet modeli olarak Pakistan, gerek iç dengeler gerekse de dış dengeler ve savaşlar nedeniyle kuruluş amacını gerçekleştirilemeyen, dahası İslamcılığı ulus devlet formunda yeniden örgütleyerek tüketen bir tecrübe olarak kayda geçti. Siyasal temsil sorununu gören, bunun için harekete geçen; ancak başarıma noktasında yetersiz

kalan Pakistan tecrübesi, siyasi temsil sorununun siyasi dil ve alanda berraklaşması anlamında son derece önemli bir aşama oldu.

Bu dönemdeki en önemli dönüm noktası ise İran'daki İslam Devrimi olmuştur. İran İslam Devrimi gerek oluşumu sırasında gerek de oluşumu öncesinden bölgede önemli bir siyasallaşma dalgası yaratmıştır. Batı ve Doğu arasında İslam alternatifi şeklinde kendine siyaset alanında yer açan İran devrimi farklı bir dünya ve devlet tasavvuruyla ortaya çıkmış, bu da tüm İslam dünyasını siyasi ve ideolojik olarak derinden etkilemiş, İslami hareketlere iktidar umudu vermiş, siyasi temsil sorununu doğrudan gündeme getirerek asıl sorunun ne olduğunu gizlenemez şekilde açığa çıkarmıştır. İran Devrimi, Pakistan'ın ulus devlet sınırlarına hapsediği Müslümanlar'ın siyasi temsili konusunu merkezine almış, uluslar ve mezhepler üstü bir yapı oluşturarak siyasi bir pozisyon inşa etmiştir. Ancak İran Devrimi de, devrimi müteakip bir kaç yıl içerisinde bu sorunun altında kalmış, teritoryal ve mezhebi önceliklerini aşamayıp, İslam dünyasını etkileme gücünü kaybetmiştir. Buna rağmen İran Devrimi'nin gündeme getirdiği siyasi temsil sorunu giderek daha fazla ve farklı alanda yankı bulmaya başlamış, sorun İslam dünyasında İslamcı hareketler düzeyine ve tabana inmiş, ve tartışılan önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş ve Siyasi Temsilin Siyasal Teolojisi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Orta Doğu'da İngiltere-Fransa ortaklığında kurulan geçici düzen, Osmanlı mirasını paylaşma ve Osmanlı'nın siyasi temsilini devlet ve aşiretler arasında bölerek dünya siyasetinde etkisiz hale getirebilme arayışıyla oluşturulmuştu. Bu nedenle de bu ara düzen mütemadiyen Osmanlı İmparatorluğu'nun hayaletiyle mücadele etmiş, bu boşluğu siyasi olarak bir türlü dolduramamıştır. Bu düzenin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dağılmasıyla, dünyada ABD liderliğinde kurulan yeni düzenin bölgeye de etkisinin olması kaçınılmazdı.

İngiltere-Fransa ikilisinden farklı bir dünya düzeni kuran ABD, bu egemenliği sadece siyasi ya da kültürel alanda kurmadı. Aksine bu düzeni kurumsal bir temelde kurarak, düzenin hem normalleşmesine ve doğallaşmasına, hem de içselleştirilmesine çalıştı. Bu kurumsal temelin askeri ayağını NATO, ekonomik ayağını Dünya Bankası ve IMF, siyasi ayağını ise BM oluşturuyordu. Bu üç temel üzerinde yükselen dünya düzeninde temsil hakkı farklı ülkeler arasında paylaştırılarak, İkinci Dünya Savaşı'nın galiple-rine söz hakkı verilmişti.

11 Eylül saldırısının yapısal şartlarını oluşturan siyasal temsil sorununun berraklaştığı en önemli alan da BM'deki bu siyasi temsil yapısının niteliği ve gücün bu kurumlardaki dağılımıdır. Bu siyasi temsil krizinin en önemli ayağını ise, tüm dünya siyasetine açık olduğu iddiasıyla kurulan BM'nin Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) görmek mümkündür. BMGK'da veto hakkının güç dağılımına bakılırsa, dünya siyasetinde veto hakkı olan 5 ülke şöyle sıralanmaktadır: ABD, Çin, SSCB, İngiltere ve Fransa. Seküler bir ulus devlet sistemi açısından bakıldığında bir sorun varmış gibi görünmese de, siyasal teoloji açısından bakıldığında bu dağılım oldukça sorunludur. Zira bu devletler dini talepleri olmadığını iddia etseler de, kendi dinlerinden olan grup ya da devleti başka din mensupları ile karşı karşıya geldikleri durumlarda, ülkenin genetiğine işlemiş dinin gerekenlerini yapmaktan çekinmemiştir.

Bu açıdan dünya Ortodoksları'nın hakkını korumak ve siyasi temsilini sağlamak üzere SSCB ve sonra Rusya; Budistler'in hakkını savunmak ve bu din mensuplarının temsili için Çin; Katolikler ve Vatikan'ın haklarını teminat altına almak için Fransa; Anglikanlar ve Protestanlar'ın teminatı için İngiltere; yine Evan-jelikler ve Yahudiler'in haklarının garanti altına alınması için ABD gerektiğinde veto haklarını kullanmaktan çekinmemiştir. Böylece resmen seküler bir ulus devlet sistemi kurulmuş olsa da, dünyanın siyasal temsil mekanizması BMGK'da dinlerin mensupları için kendi haklarını koruyacak bir siyasi temsil mekanizması işletilmiştir. Bu korumadan mahrum kalan din mensupla-

rı ise iki büyük din arasında bölünmüştür: İslam ve Hinduizm. BMGK kurulduğu sırada henüz bağımsızlığını kazanmamış olan Hindistan'ın hakkının İngiltere tarafından korunduğu göz önüne alınırsa, uluslararası düzen içinde temsil hakkına sahip olmayan tek dini grup olarak Müslümanlar kalmıştır. İşte 11 Eylül'ü hazırlayan sebeplerin başında, Hodgson'ın tarif ettiği dünya sisteminden ve siyasal temsil mekanizmasından, BMGK'nın kurulduğu andaki dünya sistemine ve siyasi temsil mekanizmasına geçişin yarattığı travma yer almaktadır.

Bu siyasal temsil krizi uzunca bir süre, Soğuk Savaş'ın sair çatışmaları gizleyen ve örten yapısı; ve ideolojik farklılıklar üzerinden diğer siyasi fay hatlarını ikincilleştiren karakteri nedeniyle öne çıkmamıştır. Ancak Filistin sorununun bu dünya sistemi ve siyasal temsil mekanizması içerisinde bir türlü çözülememesi, İsrail'in sömürgeci-yerleşimci bir devlet olarak bu sistemden sürekli destek alması; ya da en azından İsrail'e köstek olunmaması bu siyasal temsil krizini sürekli gündemde tutmuştur. Filistin sorununun İslam dünyasının en ücra köşesinde bile Müslüman grupların en öncelikli sorunu olarak ortaya çıkması, bir yönüyle bu siyasal temsil krizinin mecazi bir sıçramayla Filistin sorunu şeklinde tarif edilmesiyle de ilişkilidir. Bu sürekli kriz durumunun İran Devrimi sonrasında çok daha açık, çok daha siyasal ve çok daha doğrudan dile getirilmesi, İslam Dünyası'na bir türlü gelmeyen istikrar, Müslümanlar'ın sürekli mağdur duruma düşmesi, İslamcı hareketlerin buna tepki olarak yükselmesi bu sorunu artık saklanamaz hale getirmiştir.

Bu siyasi temsil mekanizmasının Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1989'dan itibaren değişmemesi, krizin daha da kronikleşmesi sonucunu doğurmuştur. Dahası bu dönemde bölgedeki sosyalist ve komünist alternatiflerin Soğuk Savaş'la birlikte ortadan kalkması siyasi temsil sorununu en önemli gündem maddesi yapan İslamcı hareketlerin önünde inanılmaz bir boş alan yaratmıştır. Buna ek olarak Soğuk Savaş'ın sair çatışma ve fay hatlarını örten dikotomik yapısının dağılması Baasçı ve ulusalcı yapıları da

yıpratmış; bu nedenle siyasi temsil krizi artık üzeri örtülemez bir sorun olarak kendini dayatmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001'e bu açıdan bakacak olursak, bu tarihte dünya sistemi tek merkezli süper güç tarafından tek başına yönetiliyordu. 1989–2001 arası döneme damgasını vuran ABD hegemonyası hem askeri, hem siyasi, hem de ekonomik olarak rakipsiz bir güç olarak hayatiyetini sürdürüyordu. 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması ile Soğuk Savaş fiilen sona ererken, ABD artık tek kutuplu dünyanın süper gücü olarak kendisini ortaya koyuyordu. Körfez Savaşı'nı son derece kısa bir zamanda, adeta kayıp vermeden kazanan ABD, böylece Soğuk Savaş boyunca nüfuz edemediği ülkelere daha fazla girmek, bölgede SSCB'den doğan boşluğu doldurmak, buna mukabil yeni bir bölgesel düzen kurmak üzere harekete geçti. Sadece Orta Doğu'da değil, Afganistan'dan Yugoslavya'ya, Soğuk Savaş'ın tüm cephelerini yeniden elden geçiren ABD, hegemonyasını tahakküm etmek konusunda oldukça kararlı bir tutum sergiledi. Bu dönemde bölgeye nüfuz etmek için farklı yöntemler geliştiren tüm ABD yönetimleri, siyasi temsil sorununun üzerini örtmeye çalıştı. ABD başkanlarından George H. Bush Arap monarşileri ve yerel otokratlarla işbirliğini tercih ederken, buna mukabil, bir sonraki başkan Bill Clinton ise liberal müdahaleci bir pozisyonu tercih ederek, çatışma alanlarına doğrudan müdahale konusunda hiç de çekingen davranmadı. ABD'nin küresel stratejisi konusunda Clinton'ın tavrını dahi yetersiz bulan Yeni Muhafazakâr ideolojik pozisyon ise mevzi kazanımlar ve parçacı müdahale yerine, tüm bölgeyi toplumsal, askeri ve siyasi olarak yeniden düzenleme şiarıyla 2001 yılında iktidarı devraldı. Yeni Muhafazakâr ideolojinin çatışmayı tüm dünya sathına yaymayı hedefleyen tavrı ABD'nin uzlaşmaz bir kibirle dünyayı yeniden tasarlama macerasına dönüştü. İşte 11 Eylül saldırısının gerçekleştiği dönem tam de bu kibirli ABD duruşunun, savaşı tüm dünyaya yayma amaçlı atılımına bir cevap olarak geldi. Konvansiyonel savaşın tüm sınırlarını aşmayı hedefleyen ABD, karşısında yine konvansiyonel savaş hiçe sayan küresel bir ilişkiler ağını buldu. ABD'nin Afganistan'da Taliban üzerinden yaptığı müda-

hale benzer bir tepki üretince, 11 Eylül saldırısının da askeri zemini hazırlanmış oldu.

Siyasal Temsil Sorunu ve El Kaide

Soğuk Savaş sonrası dönemde bir türlü gündeme gelmeyen bu siyasal temsil sorununun, temsil iddiasında bulunan ulus devletlerin giderek kendi ulusal gündemlerini genel temsil sorununa tercih etme eğilimine girmesi üzerine önemli bir sorunla karşı karşıya kalındı. Siyasal temsil talebi yükselme eğilimine girerken, bunu taşıyacak aktörlerin ise gerilemesine şahit olduk. Bir başka deyişle uluslararası siyasette ulus-ötesi meşruiyet için siyasal temsil sorununu gündemine alan ulus devletler bu konuda başarılı oldular. Ancak ortaya konulan bu siyasi talebi karşılayamadıkça, hatta bu siyasal talepler için tavır almaktan kaçındıkça, kendileri ile ilgili hayal kırıklıkları zuhur ediyordu. Böylece artık şekillenen ve yaygınlaşan siyasal temsil talebi onu ortaya çıkaran özneleri de aşarak, o öznelerin meşruiyetini de sorgulamaya açtı. 11 Eylül'ü hazırlayan sebeplerin en önemlilerinden biri işte bu konvansiyonel siyasal öznelerin meşruiyet kaybıdır. Müslümanlar'ı siyasi olarak temsil ettiğini iddia eden devletlerin bu işlevi yerine getirememesi, bu işlevi üstlenmek üzere, ulus-ötesi ve devlet dışı aygıtların geliştirilmesine yol açmıştır. İşte 11 Eylül'ü mümkün kılan El-Kaide tipi bir yapılanmanın ortaya çıkması tam da bu taleple ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. İşgal ve savaşların devam ettiği ve Müslümanlar'ın mağdur olduğu ülkelerdeki askeri mücadelelere katılmak üzere bu ülkelere gelen uluslar-ötesi savaşçıların ulusal sınırları aşması; küresel ağ örgütlemeleri ve cari devlet yapılarından umut kesen öznelerin böylece "durumdan vazife çıkarması"dır bu.

11 Eylül 2001 saldırıları böylesi bir siyasal temsil sorunu ve bunun neticesinde gelişen ulus-ötesi ağların patolojik bir refleksi olarak ortaya çıkmıştır. Saldırının görsel şiddeti ve temaşa değeri, saldırının ardındaki asıl siyasal temsil sorununu ve meşruiyet problemini de örtetek, aslında paradoksal şekilde sorunu hem

gündeme taşımış; ama aynı zamanda da çözülemez hale getirerek kangrenleştirmiştir. 11 Eylül'ün kriminalleştirilerek siyasi mesajının örtülmesi, siyasi temsil sorununun tüm taraflarını oyalayarak bu problemin daha da sürmesine yol açmıştır. Bu nedenle 11 Eylül ile başlayan sürecin güvenlik ayağı başka gelişmelerle sona erse de, sürecin normalleşmesi için 11 Eylül'ün sonuçlarının değil, asıl 11 Eylül'ü ortaya çıkaran siyasi temsil sorununun ortadan kalkması gerekir. Ancak bu gelişmelerden sonra hem Orta Doğu'da, hem de dünyada istikrarlı bir düzen kurulması mümkün olabilecektir.

Bu nedenle 11 Eylül 2001'deki saldırılarla açılan parantez bir yönüyle bir başka önemli tarihte; 2 Mayıs 2011'de Usame Bin Ladin'in ölümüyle kapanmış oldu. Ancak 11 Eylül saldırılarını bu tür bir okuma ile ele almak, 11 Eylül'ü ortaya çıkaran yapısal şartları ve siyasal temsil sorununu görmezden gelmek anlamına gelecektir. Bir başka deyişle, 11 Eylül'ün temaşa değerine teslim olmak, sorunun asıl nedenini göz ardı ederek 11 Eylül saldırılarını kıymeti kendinden menkul bir tekil olay olarak ele almak anlamına gelir. 11 Eylül'le açılan parantezi 2 Mayıs'ta kapatmak, tüm siyasal temsil krizini bir örgüte endeksleyerek bu sorunun üzerini kapatmak demektir. Oysa nasıl ki 11 Eylül, sorunu aşırı göstererek çözülemez hale getirmeye yol açıyorsa, 2 Mayıs da bu aşırılığın normalleşmesi; yani siyasi temsil sorununun etraflıca tartışılmasına yol açacak bir temaşa değerine sahip bir gelişmedir. Eğer sorun bu şekilde ele alınır, çözüm umudu halen saklı olacaktır. Aksi halde bir patolojik tepkinin verilmesi vaka-i adiyeden olacaktır.

Bugün Dünya

10 Eylül 2001 tarihinde dünyaya baktığımızda karşımıza çıkan manzara, Hodgson'ın İslam'la ilgili tasvirini ABD egemenliği lehine olmak kaydıyla çok andırır: 10 Eylül 2001 tarihinde bir Marslı dünyaya gelse, herhalde dünyada ABD'den başka egemen olmadığına, tüm dünyanın tek süper güç ABD önünde direnilemez

şekilde eğileceğini düşünürdü. Tüm rakipleri ile arasında kapalılamaz bir uçurum varmış gibi görünen, askeri olarak peş peşe hızlı zaferler kazanmış, uzay teknolojisi konusunda açık farkla önde olan, ekonomik olarak rakipsiz, uluslararası siyasette meşruiyet sorunu olmayan bir ülke. Ancak 11 Eylül'den sonra bu beklentilerin tamamı boşa çıktı.

Geçtiğimiz 10 yıl içinde ABD tek süper güç olma pozisyonundan önemli ölçüde geriledi. Afganistan ve Irak'ın işgaliyle askeri ve finansal olarak bu iki ülkeye kilitlenen; ancak istediğini elde edemeyen ABD, bu savaşların yarattığı meşruiyet kaybıyla tüm dünyada anti-Amerikancılığın artmasına yol açtı. Bu savaşlar dolayısıyla başta yargısız ve sualsiz gözaltına alınan ve işkenceden geçenlerin kara delik olarak bilinen gizli CIA cezaevlerinde tutulduğunun ortaya çıkması, Guantanamo gibi tüm uluslararası hukukun dışında istisnai alanlar yaratarak her türlü hukuku çiğneyen ABD'nin ahlaki üstünlüğünü tamamen ortadan kaldırdı. Gerek Irak gerekse de Afganistan örneklerinde müttefiklerinin çıkar ve görüşlerini dikkate almayarak, tek taraflı siyaset yürüten ABD dünyadaki güvenilir ittifak sistemlerini kaybederek sadece Batılı değil; Pakistan, Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan gibi müttefikleri nezdinde de ciddi itibar kaybına uğradı. İki savaşın bir türlü bitmemesi ve uzadıkça ABD ekonomisini iflasa yaklaştırmasının da etkisiyle 2008 finansal krizi yaşandı. Finansal kriz ABD'yi rakipleri karşısında daha kırılgan hale getirerek, hem iç sorunlarla hem de dış sorunlarla karşı karşıya bıraktı; ancak en önemlisi ABD için yeni bir savaşın finansmanını imkânsız hale getirerek ABD'yi küresel liderliğinin devamı için koalisyonlar kurmaya itmek suretiyle, çok taraflı bir stratejiye mecbur etti. Askeri olarak tüm dünyanın toplamına eşit harcama yapan ABD, özellikle artan yaralılar ve bu yaralıların tedavi maliyetlerinin getirdiği ağır yükün altında kalarak, cepheye sürececek yeterli sayıda yetişmiş asker bulma sıkıntısı yaşayarak askeri olarak da meydan okumaya uğradı.

Bu dönemde yeni gelişmeye başlayan bölgesel güçler ABD'nin savaşlar ve savaş maliyetleri ile meşgul olmasını fırsat bilip mevzi kazanarak ABD ile aralarındaki farkı hızla kapatarak dünya yönetimine talip olur ve siyasal temsil sisteminden daha fazla pay ister hale geldiler. Bu açıdan bakıldığında Rusya adeta küllerinden doğmuş, Çin tam anlamıyla küresel bir güç haline gelmiş, Brezilya ABD'nin arka bahçesinde kendisine etki alanı oluşturmuş, Hindistan ise önemli bir güç ve teknoloji merkezi haline gelmiştir. Bu güçlerin yükselmesi henüz ABD'nin liderliğini tehdit edecek konuma gelmediyse de, ABD'yi artık diğerlerinden üstün; ancak aynı seviyede bir devlet olarak ortaya çıkarmıştır. Sadece bölgesel güçler değil, sair yükselen güçler de ABD'nin dünyada egemenliğini sorgulanır hale getirmiş, ABD'nin emperyal kibrinin karşılığı olarak dünya siyaset sahnesindeki güç oyununun merkezi G7 olmaktan çıkarak, G20 haline gelmiştir. G20 bir yanıyla ABD'nin yükselen güçlerle bölgesel güçler arasında bir denge arayışı iken, 2001 yılı ile karşılaştırıldığında ABD'nin iktidarını paylaşmak zorunda kalması açısından kayda değerdir. Hâsılı, 11 Eylül 2001'de dünyanın tartışmasız ve rakipsiz lideri olan ABD, 11 Eylül saldırılarının siyasal temsil mesajını okumak yerine, temaşa değerine odaklanarak ideolojik boyuta yoğunlaştığından önemli kayıplara uğradı. Siyasi, ekonomik, askeri ve diplomatik olarak gücü erozyona uğrayan ABD'nin küresel liderliği, 11 Eylül'le birlikte düşüşe geçmiştir. Ancak bu düşüşün nedeni 11 Eylül'ün kendinden menkul değeri değil; ABD'nin siyasal temsil sorununu inkâr etmesi ile ilişkilidir. 11 Eylül belki siyasal temsil sorununu çözememiş olsa da, bu sorunun İkinci Dünya Savaşı sonrası en önemli faillerinden ABD'nin egemenliğini sorunsallaştırarak belli açılardan başarı kazanmıştır.

Sonuç

Bugün itibariyle 11 Eylül'e bakıldığında, dünyadaki siyasal temsil sorunu halen ciddiyetini korumaktadır. 11 Eylül sonrası tüm dünyayı “terörle savaş” söylemiyle güvenlik-eksenli bir hale getirmek suretiyle temsil sorununu görünmez kılarak susturmayı

başaran ABD, bu susturucu söylemin artık başarısız olduğunu, sorunu ortadan kaldırmak yerine daha da ağırlaştırdığını görme-ye başlamıştır. Obama liderliğinde ABD'nin yapmaya çalıştığı da bir yönüyle bu değişimi mümkün olduğunca ABD lehine olacak şekilde gerçekleştirip 11 Eylül'ün yükünden kurtulmaya çalış-mak olarak görülebilir. Ancak sorunla ilgilenen tüm aktörler sair tedbirler konusunda hemfikir iken, asıl siyasal temsil sorununda adım noktasında pek de istekli görünmüyorlar. Bu gruplar ara-sına Batılı, Batıcı, siyasal öznellik ve siyasal temsil talebi olmayan Müslüman grupları da katmak pekâlâ mümkündür. Oysa artık parçacı tedbirler değil, somut ve düzen kurucu tedbirler alınmak zorunda; yeni kurulacak bölgesel bir düzende, bu siyasal temsil talepleri de kendine yer bulmak zorundadır. Bu açıdan bakıldı-ğında BMGK'nın yapısının özellikle son bir kaç senedir ciddi bir şekilde sorgulanır hale gelmesi, siyasal temsil sorununun artık sadece Müslümanlar'ın temsili aşamasını geçtiğini göstermek-tedir. Nitekim Brezilya ve Hindistan gibi güçlerin de BMGK'da veto hakkına sahip olma talebi siyasal temsilin dünya siyaset sah-nesinin artık değişmesinin zamanının geldiğini göstermektedir. Yine Türkiye'nin geçici BMGK üyeliği sırasında İran'ın nükleer programı konusunda farklı bir tavır takınması, Müslüman ülke-lerin bu kurulda siyasi temsili konusundaki talebin sembolik bir yansıması olarak görülmelidir. Şu anda 11 Eylül'ü ortaya çıkaran bölgesel düzen sorunu ve siyasal temsil problemi daha da yay-gınlaşmış, ABD'nin 11 Eylül'le birlikte uğradığı güç erozyonu, tüm dünyadaki yeni düzen taleplerini beslemiştir. Özellikle Orta Doğu'da 2011 yılında yaşanan Arap Baharı ile birlikte yeni düzen kendini dayatmaktadır. Şimdi soru, 11 Eylül'ü mümkün kılan, 11 Eylül'le tüm taşların yerinden oynadığı Orta Doğu'da bölgesel dinamiklerden kaynaklanan yeni bir düzen kurulacak mıdır? Ku-rulacaksa bu güç dağılımını ve temsil sorununu nasıl çözecektir? 11 Eylül tüm bu sorunları vazgeçilemez ve ertelenemez şekilde bugüne getirdi. O halde bu sorulara verilecek cevap, dünya siya-set sahnesinde açılacak alanın niteliği ve sürecinin içeriğini; ve 11 Eylül ya da benzeri bir patolojik tepkinin tekrarlanıp tekrarlan-mayacağını belirleyecektir.